

“Mä haluan, et eläimillä ois siivet, että ne vois
lentää...”

Kolmevuotiaan osallisuus leikkiin Freinet-pedagogiikkaa
toteuttavassa päiväkodissa

Toimintaterapian
koulutusohjelma,
Toimintaterapeutti
Opinnäytetyö
9.11.2009

Liisa Rautiainen
Mikko Ylä-Jussila

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Toimintaterapian koulutusohjelma		Toimintaterapia	
Tekijä/Tekijät			
Liisa Rautiainen ja Mikko Ylä-Jussila			
Työn nimi			
Kolmevuotiaan osallisuus leikkiin Freinet pedagogiikkaa toteuttavassa päiväkodissa.			
Työn laji		Aika	Sivumäärä
Opinnäytetyö		09.11.2009	30 + 2
TIIVISTELMÄ			
<p>Opinnäytetyömme tehtävänä on selvittää miten kolmevuotiaan lapsen osallisuus leikkiin toteutuu Freinet-pedagogiikkaa toteuttavassa päiväkodissa. Yhteistyömme kohdentui ensisijaisesti kolmevuotiaisiin lapsiin ja heidän leikkiinsä. Tavoitteena oli selvittää lapsen leikin osallisuuteen vaikuttavia estäviä ja edistäviä tekijöitä.</p> <p>Työmme teoriapohjana käytimme inhimillisen toiminnan mallin käsitteitä: yksilön sisäiset tekijät (tahto, tottumus, suorituskyky), ympäristötekijät (fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuriset) ja osallistuminen / osallisuus. Näistä opinnäytetyömme kannalta keskeisin on lapsen osallisuus leikkiin. Opinnäytetyössämme kuvaamme myös Freinet-pedagogiikan perusajatuksia ja leikin teoriaa sekä toimintaterapian että varhaiskasvatuksen kirjallisuuden kautta.</p> <p>Opinnäytetyömme on laadullinen toimintatutkimus, jossa kolmevuotiaiden lasten leikkitalanteiden havainnoinnin ja kasvattajien haastattelun avulla keräsimme aineistoa. Analysoimme sitä inhimillisen toiminnan mallin käsitteiden mukaan. Aineisto luokiteltiin osallisuutta edistäviin ja estäviin tekijöihin.</p> <p>Leikin osallisuutta estävistä tekijöistä nousevat esiin ympäristön asettamat haasteet. Myös aikuisen ohjauksen ja tuen ajoittainen riittämättömyys vaikeuttaa kolmevuotiaan lapsen turvallisuuden tunnetta ja sitä kautta leikkiin sitoutumista. Itse kolmevuotiaan kehitysvaihe rajoittaa myös leikin monimuotoisuutta ja leikkitaitojen kehittymistä ilman aikuisen ja isompien lasten tukea.</p> <p>Leikin osallisuutta edistävästä tekijöistä keskeisiä ovat sekä fyysisen että sosiaalisen ympäristön tarjoamat leikin osallisuutta tukevat elementit: monipuolinen ja saatavilla oleva leikkivälineistö, aikuisten ja isompien lasten tarjoamat mallit ja vuorovaikutussuhteet. Mahdollisuus omiin valintoihin, aikuisen tukeen tarvittaessa sekä riittävä leikkiaika ja turvallinen, rajattu leikkiympäristö edistävät kolmevuotiaan osallisuutta omaan leikkiinsä.</p>			
Avainsanat			
toimintaterapia, leikki, kolmevuotias lapsi, ympäristö, osallisuus, päiväkot			

Degree Programme in Occupational Therapy		Degree Bachelor of Health Care	
Author/Authors Liisa Rautiainen and Mikko Ylä-Jussila			
Title A three-year-old child's participation in play in a kindergarten implementing Freinet pedagogy.			
Type of Work Final Project	Date 09.11. 2009	Pages 30 + 2	
<p>ABSTRACT</p> <p>The purpose of this final project was to find out how a three-year-old child's participation in play realizes in a kindergarten implementing Freinet pedagogy. Our study focused primarily on three-year-old children and their play. The aim was to study the enhancing and inhibiting factors affecting a child's participation in play.</p> <p>As theoretical framework to this study we utilized the concepts of the Model of Human Occupation: personal characteristics (volition, habituation, performance capacity), environment (physical, social and cultural) and occupational participation. In this study the most relevant of these was the occupational participation of a child in play. In this study we also introduce some of the basic ideas of Freinet pedagogy as well as the theory of play through literature on both occupational therapy and early childhood education and care.</p> <p>Our study is a qualitative action research where the data was acquired by observing three-year-olds in their play and by interviewing educators. The material was analyzed in the framework of the Model of Human Occupation. The observations were clustered into the enhancing and the inhibiting factors of participation in play.</p> <p>The challenges set by environment arose as one of the inhibiting factors in participation in play. Also the occasional insufficiency of the support and guidance of an adult may hinder the child's sense of security and therefore also the commitment to play. Without support from adults and older children the developmental phase of a three-year-old itself limits the diversity of the play and the development of playing skills.</p> <p>The main factors enhancing participation in play are supportive elements provided by the physical and social environment: versatile and accessible play equipment, example and interaction relationships provided by adults and older children. The possibility for own choices, support from adults when needed, sufficient time for play as well as a safe and restricted playing environment enhance the participation of three-year-olds in their play.</p>			
Keywords Occupational therapy, play, a three-year-old child, environment, participation, kindergarten			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PÄIVÄKOTI MESTARI JA FREINET–PEDAGOGIIKKA	2
2.1	Freinet–päiväkoti lapsen leikkiympäristönä	2
2.2	Freinet–pedagogiikka	2
3	INHIMILLISEN TOIMINNAN MALLI JA OSALLISUUS KÄSITE	4
3.1	Inhimillisen toiminnan malli	4
3.1.1	Sisäiset tekijät	4
3.1.2	Ympäristötekijät	6
3.1.3	Yksilön taidot	6
3.1.4	Suoriutuminen	7
3.1.5	Osallistuminen / osallisuus	7
3.2	Osallisuus käsite	7
4	LEIKKI	8
4.1	Leikin määrittelyä toimintaterapiakirjallisuudessa	8
4.2	Leikin kehitys ja kolmevuotias lapsi	9
4.3	Leikin osallisuuden tukeminen	11
5	AIEMMAT TUTKIMUKSET	13
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	14
6.1	Opinnäytetyön tehtävä	14
6.2	Tutkimusmenetelmät	14
6.3	Aineiston keruu	16
6.4	Aineiston analyysi	17
7	TULOKSET	18
7.1	Lapsen tahto ja valinta	19
7.2	Lapsen tottumukset	19
7.3	Lapsen suorituskyky	20
7.4	Ympäristö	21
7.4.1	Sosiaalisen ympäristö	21
7.4.2	Fyysinen ympäristö	22
7.4.3	Kulttuurinen ympäristö	23
7.5	Tulosten yhteenveto	23
8	POHDINTA	24
9	LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

Alle kouluikäisen lapsen leikkiä ilmiönä on kasvatustieteen puolella käsitelty paljon. Lasten toimintaterapiassa leikillä ja sen eri elementeillä on myös keskeisen tärkeä tehtävä. Toimintaterapian kirjallisuudessa kolmevuotiaan leikkiä on tutkittu suhteellisen vähän. Useimmat leikkiä käsittelevät kirjat ja tutkimukset esittelevät joko alle kolmivuotiaiden tai 4–6-vuotiaiden lasten leikkiä. Kehityksellisesti kolmevuotias elääkin tietynlaista siirtymävaihetta pikkulapsesta leikki-ikäiseksi. Myös yksilölliset vaihtelut tässä iässä ovat vielä suuria. Mielenkiinnon kohteemme on sekä kolmevuotiaiden leikki että vaihtoehtopedagogiikkaa toteuttavan päiväkotiympäristön vaikutus siihen. Tämä teema nousi esiin, kun keskustelimme yhteistyöpäiväkotimme henkilöstön kanssa heidän kehittämistarpeistaan. Tässä opinnäytetyössä avaamme kolmevuotiaan kehityksen, leikin teorioita ja Freinet-pedagogiikan käytäntöjä.

Opinnäytetyömme tehtävänä on selvittää, miten kolmevuotiaan lapsen osallisuus leikkiin toteutuu Freinet-pedagogiikkaa toteuttavassa päiväkodissa.

Opinnäytetyömme on osa Metropolia Ammattikorkeakoulun ja Helsingin kaupungin päivähoidon kanssa yhteistyössä toteutettavaa Toivo-hanketta.

Tämän hankkeen tarkoitus ja tavoite on hankesuunnitelmassa määritelty seuraavasti:

Tarkoituksena on kehittää ja juurruttaa Helsingin kaupungin päivähoidon käyttöön toimintaterapian näkökulmaa hyödyntäviä moniammatillisia lähestymistapoja, menetelmiä ja toimintamalleja.

Hanke kohdistuu

1. lasten erityistarpeiden varhaisen vaiheen tunnistamiseen ja puuttumiseen sekä
2. osallistumista tukevien tilanteiden ja leikkiympäristöjen luomiseen.

(Metropolia, Varhaiskasvatuksen hankesuunnitelma. 2008.)

Työmme lähtökohtana on Toivo-hankkeen hengen mukaisesti pohtia yhdessä päiväkodin henkilöstön esiin nostamia kysymyksiä ja kehittämistarpeita. Tavoitteena on etsiä yhdessä toimintaterapian näkökulmaa erityisesti kolmivuotiaiden leikin osallisuuden lisäämiseksi. Hankkeen osalta perehdyimme toimintaympäristön ja ohjauskäytäntöjen kehittämiseen kolmivuotiaiden sopeutumisen tukemisessa. Opinnäytetyössämme käsittelemme laajemmin kolmevuotiaan leikkiä ja lapsen osallisuutta omaan leikkiinsä.

Yhteistyökumppanimme on Pitäjämäellä sijaitseva päiväkotimme Mestari. Yhteistyömme kohdentui ensisijaisesti kolmivuotiaisiin lapsiin ja heidän leikkiinsä.

Päiväkodissa toteutetaan Freinet-pedagogiikkaa. Tämä näkyy sekä rakennuksen infrastruktuurissa että päivittäisen toiminnan jäsentelyssä. Freinet-pedagogiikan perusajatuksia ovat yhteisöllisyys ja työn/tekemisen kautta oppiminen.

Aineiston keruun aikana saamaamme materiaalia refleктоimme säännöllisesti henkilökunnan kanssa. Toiveemme on, että opinnäytetyömme raporttia päiväkodin henkilöstö voi hyödyntää oman työnsä kehittämisessä.

2 PÄIVÄKOTI MESTARI JA FREINET-PEDAGOGIIKKA

2.1 *Freinet-päiväkoti lapsen leikkiympäristönä*

Yhteistyökohteemme, päiväkotiki Mestari, on suunniteltu ja rakennettu Freinet-pedagogiikan perusideologian pohjalle. Läpinäkyvät, lasiset väliseinät ovat arkkitehdin näkemysten mukainen ratkaisu yhteisöllisyyden konkretisoimiseksi. Haastetta tarjoaa se, että ryhmätilat ovat läpikulkutiloja. Yhteinen ruokasali aiheuttaa paljon siirtymisiä ja aikataulutusta. Myös aikuiset ovat osittain yhteisiä, eli kaikki ohjaavat ja auttavat kaikkia.

2.2 *Freinet-pedagogiikka*

Celestin Freinet on ranskalainen opettaja, joka kehitti omaa lapsikeskeistä pedagogiikkaansa 1900-luvun alkupuolella. Hänellä oli paljon kansainvälisiä yhteyksiä erilaisiin kasvatustajattelijoihin, kuten Maria Montessoriin ja Anton Makarenkoon, joilta hän on saanut vaikutteita omaa pedagogiikkaansa kehittäessään. Freinet-pedagogiikassa käytettävät menetelmät eivät perustu tieteellisiin menetelmiin, vaan ne on kehitetty erilaisten vaihtoehtopedagogisten näkemysten pohjalta. (Räsänen – Tähkänen. 1997: 4.)

Freinet-ajattelua ohjaa käytännön kasvatustyö, johon liittyy yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuuden vaatimus. Kasvattajan ja kasvatusympäristön tehtävä on tarjota lapselle mahdollisuus kehittyä yksilöllisesti. Freinet-pedagogiikassa korostuu lapsen itsemääräämisoikeus, valintamahdollisuus ja vastuu omasta oppimisesta. Freinet`n mukaan lapsen kehitys toteutuu parhaiten demokraattisessa yhteisössä. Yhteisöllisyyden perustana on se, että jokaisen mielipide on tärkeä ja kaikki ovat tasa-arvoisia.

Lapsen itseilmaisun tukeminen ja elämyksien tarjoaminen ovat myös tärkeitä. (Elämäkoulu. 2009. Verkkodokumentti.)

Freinet'in mielestä älykkyyttä on monta lajia. Taideaineet ovat samanarvoisia matematiikan ja äidinkielen oppimisen kanssa. Kasvattajan rooli nähdään Freinet-pedagogiikassa työskentelyn mahdollistajana ja opetustapahtuman ohjaajana enemmän kuin tiedon jakajana. Aktiivinen lapsi tarvitsee aikuista vähemmän töiden suunnitteluun, opettamiseen ja ohjaamiseen, mutta enemmänkin uusiin asioihin innostamiseen. (Elämäkoulu. 2009. Verkkodokumentti.)

Yhtenä perusajatuksena on, että lapselle luontaista on työ, ei leikki. Oppiminen tapahtuu mielekkäiden työtehtävien kautta. Hapuileva kokeilun ja tutkimisen kautta lapsi hahmottaa lähiympäristöään ja oppii kokemusten kautta. Opetuksen painopisteenä on lapsi ja hänen tarpeensa. Tavoitteena on itsenäinen, aktiivinen ja toistenkin työtä arvostava lapsi. (Räsänen – Tähkänen. 1997:10.)

Tanskalainen psykologian professori *Erik Håkonsson* kiteyttää Freinet'in pedagogiset perusajatuksukset neljään kohtaan:

1. Lapsi ei väsy tekemään työtä, joka on kosketuksessa hänen omaan elämäänsä, ja joka on hänestä mielekästä.

Opetuksen aiheet haetaan lapsen omista kiinnostuksen kohdista ja opiskelu tähtää tuotokseen, jolla on merkitystä sekä lapselle että muille ihmisille.

2. Opiskelu etenee kokeilevan hapuilun kautta.

Lapsen on itse, opettajan avulla, kehitettävä omaa tietorakennelmaansa ja osaamistaan. Etenemisreitti ei ole valmiina opettajan mielessä, vaan muotoutuu oppilaan etsintöjen ja kokemusten kautta.

3. Vapaa itseilmaisuus.

Vapaiden tekstien kautta Freinet ohjaa oppilaitaan ilmaisemaan itseään kirjallisesti. Kirjallisille tuotoksille haetaan aina yleisö. Vapaa itseilmaisuus toteutuu muillakin alueilla: kuvaamataiteissa, musiikissa, draamassa.

4. Yhteisöllisyys. Oppilaat osallistuvat yhteisvastuullisesti koulutyön suunnitteluun, tekevät yhteistyötä ja ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa.

(Toiminnallinen oppiminen, Freinetopetusta Rekolan koulussa. Verkkodokumentti. 2006.)

Päiväkoti Mestarin Varhaiskasvatussuunnitelmaan (VASU) on poimittu Freinet'in perusväittämiä muutamia, jotka kuvaavat ja ohjaavat parhaiten päiväkodin toimintaa.

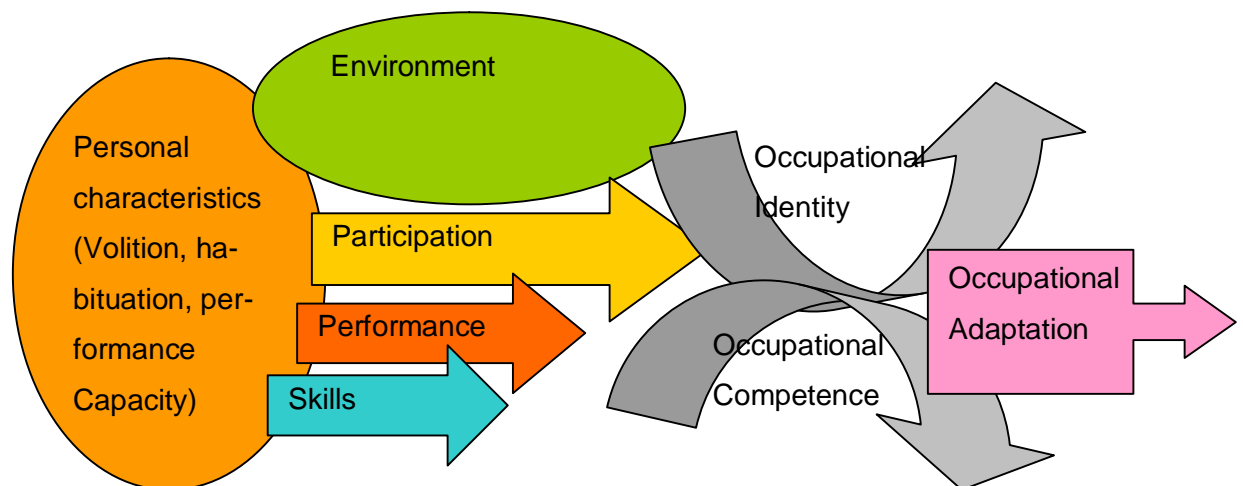
Nämä väittämät ovat: optimistinen elämänusko, yhteisöllisyys, kokeileva hapuilu, kuri ja järjestys sekä käsitys siitä, että lapsi ei väsy tekemään työtä, joka on kosketuksessa hänen omaan elämäänsä ja jonka hän kokee mielekkääksi. Nämä viisi väittämää oh-

jaavat VASU:n mukaan päiväkotiki Mestarissa tehtävää työtä sisältäen heidän toiminta-ajatukseensa. Mestarin toiminta-ajatus on kiteytetty neliapilakuvioon, jonka lehdet ovat: yhteisöllisyys, kasvatuskumppanuus, optimistinen elämänsusko ja lapsi ei väsy tekemään työtä, joka on kosketuksissa hänen elämäänsä. Päiväkodin perusarvopohja on kirjattu seuraavasti: Johtotähdenämme on ajatus kaiken elämän kokeminen arvokkaana ja muut arvomme ovat: hyvyys, tasa-arvo, turvallisuus, ilo sekä eettisyys. (Päiväkotiki Mestarin varhaiskasvatussuunnitelma. 2007.)

3 INHIMILLISEN TOIMINNAN MALLI JA OSALLISUUS KÄSITE

3.1 *Inhimillisen toiminnan malli*

Toimintaterapian malleista valitsimme teoriataustaksi inhimillisen toiminnan mallin (Model Of Human Occupation, MOHO). Tästä mallista valitsimme opinnäytetyömme teoriapohjaksi seuraavat peruskäsitteet: yksilön sisäiset tekijät (personal characteristics) ympäristötekijät (environment), taidot (skills), suoriutuminen (performance) ja osallistuminen/osallisuus (participation). (Ks. kuvio 1.)

KUVIO 1. Mukaeltu kaaviosta The process of occupational adaptation (Kielhofner 2008: 108)

3.1.1 Sisäiset tekijät

Kielhofnerin mukaan yksilön omia sisäisiä tekijöitä ovat tahto (volition), tottumus (habituation) ja suorituskkyky (performance capacity). Tahto sisältää henkilökohtaisen vaikut-

tamisen (personal causation), arvot (values) ja mielenkiinnot (interests). Tottumus sisältää yksilön tavat (habits) ja roolit (roles). Suorituskykyyn vaikuttavat sekä objektiiviset, fyysiset tekijät että subjektiiviset, kokemukseen perustuvat psyykkiset tekijät. Objektiiviset tekijät on perittyjä fyysisiä ominaisuuksia, johon ei yksilö itse voi välttämättä vaikuttaa. (Kielhofner 2008: 12–20.)

Henkilökohtainen vaikuttaminen on tietoisuutta omista kyvyistä ja tunnetta omista vaikuttamismahdollisuuksista. Se ilmenee halukkuutena tai haluttomuutena tarttua haasteisiin ja erilaisiin vaikuttamismahdollisuuksiin. (Kielhofner 2008: 35.)

Arvot ovat kulttuurisidonnaisia ja sisältävät henkilökohtaisen vakaumuksen siitä, mitkä ovat merkityksellisiä asioita. Arvojensa pohjalta ihminen miettii, mikä on tekemisen arvoista ja miten kannattaa toimia. Arvot vaikuttavat myös siihen, miten ihminen asettaa itselleen päämääriä ja tavoitteita. (Kielhofner 2008: 39–40.)

Mielenkiinnon kohteet ovat merkityksellisiä yksilölle. Kokemusten myötä jokaiselle syntyy kiinnostus itselle merkityksellisistä toiminnoista. Muutokset terveydentilassa voivat rajoittaa aikaisempien mielenkiinnon kohteiden toteuttamista. Itselle tärkeät asiat voivat lisätä elämän tarkoitusta, vetovoimaa ja energiaa. Mielenkiinnon kohteet voivat myös lisätä yksilön eristäytymistä yhteiskunnasta. (Kielhofner 2008: 42–46.)

Yksilön tavat säätelevät käytöstä edellyttämällä hyväksytyjä tapoja reagoida ympäristön tapahtumiin. Tavat ylläpitävät opittuja toimintatapoja tutussa ympäristössä. Ne ovat myös hyödyllisiä yhteisölle. Yhteiset tavat jaetaan ihmisryhmän kesken muodostaen sosiaalisia, kirjoittamattomia lakeja. (Kielhofner 2008: 53–54.)

Roolien sisäistämisen myötä saadaan käsitys ihmissuhteista ja hyväksytystä käytöksestä. Roolit vaikuttavat elämisen rytmiin, toimintatapoihin ja sisältöihin. Vertaisryhmässä yksilöt löytävät vahvistuksen rooleilleen saaden selville, mitkä ovat odotukset kussakin roolissa. (Kielhofner 2008: 60–61.)

Suorituskyvyn objektiivisia tekijöitä ovat tuki- ja liikuntaelimestö, neurologinen toiminta ja kognitiiviset kyvyt. Nämä tekijät vaikuttavat yksilön toimintakapasiteettiin. Toiminta osaltaan kehittää kapasiteettia. Suorituskyvyn subjektiiviset tekijät rakentuvat opittujen fyysisten suoritusten pohjalta. Psyykinen kokemuspohja muovaa henkilön suoritusta. Esimerkiksi ruokailussa opitaan ensin motoriset toiminnot, mutta tärkeää on myös oivallus, kuinka suoritus etenee ja miltä se tuntuu. (Kielhofner 2008: 68–73.)

3.1.2 Ympäristötekijät

Ympäristötekijät (environments) on jaettu fyysiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen. Ympäristön vaikutukset voivat olla toiminnan toteuttamisen kannalta sekä estäviä että edistäviä. Ympäristö voi asettaa myös vaatimuksia tai esteitä yksilön toiminnalle. Ympäristö vaikuttaa toiminnalliseen suoriutumiseen, valintoihin ja rutiinien syntymiseen. (Kielhofner 2008: 85–86.)

Fyysinen ympäristö sisältää sekä luonnollisen että rakennetun toimintaympäristön. Rakennetun ympäristön tärkeitä vaatimuksia ovat esteettömyys ja turvallisuus. Myös toimintavälineet ovat osa fyysistä ympäristöä. (Kielhofner 2008: 85–86.) Päiväkodissa fyysistä ympäristöä ovat lapsia varten rakennetut sekä sisä- että ulkotilat. Myös leikkivälineet ja leikkinurkkaukset ovat lapsen toiminnan kannalta tärkeitä.

Sosiaaliseen ympäristöön kuuluvat perhe, ystävät, naapurit, työ-/leikkikaverit ja muut yksilöä ympäröivät, eri yhteisöihin kuuluvat ihmiset. Sosiaalisen ympäristön tarjoama tuki on tärkeää yksilön kaikissa elämän vaiheissa. (Kielhofner 2008: 85–86.) Päiväkodin sosiaaliseen ympäristöön kuuluvat lasta ohjaavat kasvattajat, muut aikuiset ja muut lapset (vertaisryhmä) ja näiden tuottamat vuorovaikutustilanteet.

Kulttuuri ympäröi kaikkea toimintaa. Ympäristön kulttuuri vaikuttaa yksilöihin ja yksilöt vaikuttavat kulttuurin kehittymiseen. Yksilön valinnat, mielenkiinnon kohteet, sisäistetyt roolit ja tavat ovat sidoksissa yksilön kulttuuritaustaan. Kulttuurilla on vaikutusta sekä fyysiseen että sosiaaliseen ympäristöön. Kulttuurinen ympäristö vaikuttaa yksilön arvovalintoihin ja ihmisten välisiin vuorovaikutus tapoihin. (Kielhofner 2008: 95–96.) Päiväkodissa vaikuttavat sekä pedagogiset perinteet että lasten oma kulttuuritausta. Päiväkotikielissä vaikuttavina tekijöinä ovat Freinet-pedagogiikka, lasten monikulttuuriset taustat ja Helsingin kaupungin varhaiskasvatuksen yleiset periaatteet.

3.1.3 Yksilön taidot

Yksilön taidot jaetaan motorisiin, prosessi-, kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitoihin. Motoriset taidot sisältävät keuhonhallinnan eri osa-alueet: tehtäviin tarvittavat liikkeet, esineiden käsittely, siirtymiset ja keuhon stabiointi. Prosessitaidot ovat tehtävien suorittamista tarkoituksenmukaisesti ja ongelmien ratkomista toimintaa sopeuttamalla. Kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitoihin sisältyvät puheilmaisu, ilmeet, eleet ja sosiaalinen kanssakäyminen. (Kielhofner 2008: 103.)

3.1.4 Suoriutuminen

Yksilön suoriutumiseen vaikuttavat sisäiset ja ympäristötekijät sekä henkilökohtaiset taidot. Tottumukset ja arkipäivän rutiinit tukevat suoriutumista. Toimintakyvyn rajoitteet voivat vaikuttaa heikentävästi, mutta eivät estä suoriutumista ja osallisuutta, silloin kun yksilö voi tehdä omia valintoja kannustavassa ympäristössä. (Kielhofner 2008: 102–103.)

3.1.5 Osallistuminen / osallisuus

Toiminnallinen osallistuminen tai osallisuus (occupational participation) ilmenee yksilölle merkityksellisessä toiminnassa. Osallisuuden aste näkyy sitoutumisena ja keskittymisenä toimintaan. Osallisuuden vahvuuteen vaikuttavat sekä yksilön omat valmiudet ja kyvyt että fyysinen ja sosiaalinen ympäristö. (Kielhofner 2008: 101–102.)

3.2 Osallisuus-käsite

Inhimillisen toiminnan mallissa käytetty käsite 'participation' on käännetty sanakirjan mukaan osanotto, osallistuminen, myötävaikutus tai apu. Toimintaterapian kirjallisuuden suomennoksissa ja suomenkielisissä artikkeleissa puhutaan sekä osallistumisesta että osallisuudesta. Osallistumisen ja osallisuuden käsitteiden eron tarkka määrittely ei ole helppoa.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Yhdessä lasten kanssa -julkaisun mukaan osallisuus on yksilön kokema tunne. Osallisuus on sekä yhteisöllistä että vastavuoroista, mutta yksilön itsensä täytyy kokea olevansa osallinen. Osallisuus näkyy tapana toimia toisten kanssa ja konkreettisina tekoina. (Karlsson 2005: 9.)

Ylitarkastaja Elina Nevalan mukaan lapsen osallisuus toteutuu kokemuksina. Kokemukset syntyvät johonkin kuulumisen, turvallisuuden ja yhteyden tunteista. Kokemus omasta merkityksestä yhteisölle lisää omanarvon tuntoa ja halua antaa itsestään muille. Kokemukset omasta toimintakyvystä, pärjäämisen tunteesta ja vaikutusmahdollisuuksista ovat myös tärkeitä. (Nevala 2009: 8.)

Viestintäpäälikkö Hanna-Mari Savolainen toteaa, että lapsen oikeuksien sopimuksen yksi tärkeimmistä velvoitteista on oikeus osallisuuteen. Pienten lasten osallisuus on sitä, että lapsi tulee oikeasti kuulluksi jokapäiväisissä askareissa ja leikeissä. Tärkeintä on, että lapsi kokee olevansa oman yhteisönsä hyväksytty ja tärkeä jäsen. (Savolainen 2009: 1.)

Tässä opinnäytetyössämme käytämme sanaa osallisuus. Käsitteenä se kuvaa mielemme paremmin asiakaslähtöistä ajattelua. Ajattelemme, että osallisuus on sisäistyneempää, sitoutuneempaa ja aktiivisempaa osallistumista toimintaan. Lapsen leikissä osallisuus näkyy lapsen omien valintojen tekemisessä, leikin kulkuun ja kehittymiseen vaikuttamisena ja sitoutumisena. Tämän työmme lähtökohtana on miettiä, miten lapsen mahdollisimman vahva osallisuus omaan leikkiin toteutuu.

4 LEIKKI

4.1 *Leikin määrittelyä toimintaterapiakirjallisuudessa*

Yhdysvaltalainen tutkija Norma Asessandrini on jo 1940-luvulla todennut, että leikki on merkittävää ja ensisijaista toimintaa lapselle. Leikki ei ole hulluttelua vaan merkityksellistä toimintaa. (Parham – Fazio 2008: 3.)

Usein sanotaan, että leikki on lapsen työtä. Toisaalta leikki on lapselle enemmän kuin työtä. Lapsen leikki alkaa ja loppuu silloin, kun lapsi itse haluaa. Lapsi voi leikissään myös manipuloida esineitä ja asioita haluamallaan tavalla. Leikkiessään lapsi myös harjoittelee taitoja, jotka myöhemmin ovat tärkeitä työtä tehdessä. (Jane Case-Smith 1998: 190.)

Sisäinen motivaatio on lähtökohtana leikille. Leikkiin sitoudutaan leikkielämyksen, ei niinkään palkkion, toivossa. Leikissä prosessi on tärkeintä, ei tulos. Vapaa valinta vahvistaa sisäistä motivaatiota. Mielihyvä ja ilo, jotka luovat positiivisen vaikutuksen, ovat myös tyypillisiä leikin elementtejä. Positiivinen vaikutus ei ole aina näkyvää, erilaiset tunnetilat vaihtelevat leikin aikana ja leikin teemat vaihtuvat spontaanisti. Aktiivinen sitoutuminen erottaa leikin passiivisesta oleilusta. (Parham – Fazio 2008: 5.)

Leikki on keskeinen osa toimintaterapian käsitteitä, monesti liitettynä vapaa-ajan toimintoihin ja niiden arviointiin. Leikki on tärkeä osa lapsen toimintakykyä. Leikkiin lapsi

käyttää ylimääräistä energiaansa, jota jää, kun ei tarvitse huolehtia aikuisille kuuluvista tehtävistä. Toisen teorian mukaan lapsi saa leikistä energiaa käytetyn tilalle. (Parham – Fazio 2008: 6–7.)

Leikkiminen on myös vaistonvaraista toimintaa. Leikin onnistumisen edellytyksenä on kuitenkin, että lapsen perustarpeisiin on ensin vastattu. Leikissä lapsi opettelee selviytymistaitoja, joita hän tarvitsee myöhemmin elämässään. Liikunnalliset leikit puolestaan edistävät keskushermoston kehitystä. (Parham – Fazio 2008: 8–10.)

Yksilöllinen taipumus reagoida aistimuksiin ja ärsykkeisiin vaikuttaa leikin valintaan ja leikkikäyttäytymiseen. Leikissä lapsi voi kokea hallitsevansa pelottavia ja epävarmoja tilanteita. Leikkiterapia hyödyntää tätä. Leikin voi nähdä osana kognitiivista kehitystä sisältäen ongelmanratkaisua ja luovuutta. Leikki tarjoaa turvallisen ympäristön, jossa yhdistää ideoita ja käyttäytymistä uudella tavalla, joita voi hyödyntää joustavasti muissa tilanteissa. (Parham – Fazio 2008: 14–15.)

Leikki on kulttuurisidonnaista ja tapahtuu ympäristössä, jossa lapsi oppii sosiaalisia normeja, arvoja, rooleja ja käyttäytymismalleja. Lapsen oma identiteetti muotoutuu hänen leikkiessään muiden kanssa. Lapsi opettelee leikkiessään toiminnallisten roolien olemusta ja kehyksiä/raameja. Leikki voi sisältää parodiaa ja satiiria todellisista rooleista. (Parham – Fazio 2008: 14–15.)

Jane Case-Smith on sitä mieltä, että leikkijän rooli on yksi ensimmäisistä yksilön omaksumista rooleista. Leikin kautta lapsi oppii taitoja, jotka tukevat hänen rooliaan leikkijänä. (Jane Case Smith 1998: 190.)

4.2 Leikin kehitys ja kolmevuotias lapsi

Kolmevuotiaalla on jo monipuoliset karkeamotoriset valmiudet ja taidot, jolloin liikkuminen on joustavaa. Kehonpuolten erittely on jo kehittynyttä, joskin kätisyys ei ole välttämättä vielä vahvistunut. Hienomotoriset taidot kehittyvät koko ajan. Eri aistitoimintojen kehittymisen myötä lapsen kokemus omasta kehosta vahvistuu. (Anttila ym. 2007: 86–90.)

Kognitiivisten valmiuksien ja prosessitaitojen osalta kolmevuotias elää myös vahvaa kehittymisen aikaa. Kolmevuotiaan ajattelu on esioperationaalisessa vaiheessa (Piaget). Ajattelu on edelleen kokemuksiin sidottu, joten lapsi ei vielä hahmota välttämättä

syy-seuraussuhteita. Esikäsitteellinen vaihe alkaa herätä vähitellen, mutta oma näkökulma on vielä hallitseva. Muisti kehittyy myös niin, että kolmevuotias muistaa jo muutamana kuukauden takaisia asioita. Kolmevuotias puhuu jo 3–5-sanaisia lauseita ja hänen puheensa on yleensä ymmärrettävää. Äännevirheitä esiintyy kuitenkin vielä yleisesti. (Anttila ym. 2007: 86–90.)

Kielen kehityksen myötä lapsen käsitys omasta itsestään vahvistuu. Tunteiden ilmaisu ja erottelu kehittyvät. Sosiaaliset tunteet kuten ylpeys, syyllisyys, häpeä ja mustasukkaisuus alkavat kehittyä. Kielen kehitys ja toiminnanohjauksen kehitys kulkevat yhdessä. Itselle suunnattu puhe alkaa vähentyä. Tähän kehitysvaiheeseen liittyy myös mikä – mitä -kyselyikä. (Anttila ym. 2007: 86–90.)

Aikuisten puuhien jäljittely lelujen avulla on tärkeä osa kolmevuotiaan leikkiä. Kolmevuotias keskittyy yhteen leikkiin 15–30 min. Monien toimien yhdistelyä ja tapahtumien jatkumoa alkaa myös esiintyä. Kolmevuotias harjoittelee siirtymistä rinnakkaisleikistä yhteiseen leikkiin. Osallisuus leikin juonen kehittämiseen on vielä hetkittäistä. Kaiken kaikkiaan kolmevuotiaan leikki on vielä lyhytjänteistä ja vaihtaa muotoaan nopeasti. Kolmevuotias tarvitsee aikuisen tukea opetellessaan yhteisen pelin sääntöjä ja oman vuoron odottamista. Kolmevuotiaalla voi olla jo vilkas mielikuvitus, joka rikastuttaa leikin sisältöä. Hänellä saattaa olla myös mielikuvituskaveri. (Parham – Fazio 2008: 59–60.)

Kirjassa *Play and Occupational Therapy* Takata luokittelee 2-4 vuotiaan lapsen leikin kehityksen seuraavasti: leikki on symbolista, yksinkertaista ja välineellistä. Tämän ikäisen lapsen leikki on sekä todellista että kuviteltua. Leikin avulla lapsi käsittelee omia kokemuksiaan. Lapsi antaa leikissään esineille eri merkityksiä. Leikki vaihtelee yksinleikin ja rinnakkaisleikin välillä. (Parham – Fazio 2008: 23.)

Kolmevuotiaan leikissä konstruktivinen ja symbolinen leikki ilmenevät rinnakkain ja sisäkkäin. Rinnakkais- ja rakenteleikkien lisäksi mukaan tulee myös roolileikit ja lyhytkestoiset yhteisleikit. Kolmevuotias opettelee lelujen jakamista ja toisten tarpeiden ja tunteiden huomioimista. Myös rajummat leikit kuten kiipeily, juoksu ja paini ovat suosittuja. (Anttila ym. 2007: 92.)

Leikissä on tärkeää toiminta ja toimijana oleminen, ei niinkään lopputulos. Vaikka toiminta leikissä on kuvitteellista, niin tapahtumat ja lapsen kokemukset ovat aitoja ja todellisia. Leikin vuorovaikutuksellisuus kehittää kaveritaitoja ja tukee kielellistä kehitystä. Leikki on tärkeää myös kognitiivisten taitojen kehittymiselle, kuten luova ajattelu, suunnittelu- ja toiminnanohjaustaidot. (Hintikka – Helenius – Vähänen 2004: 14–31.)

Leikille ominaiset piirteet tulevat esiin eri tavoin erilaisissa leikeissä. Leikin ensimmäinen muoto on sensomotorinen leikki, jossa lapsi oppii hallitsemaan liikkeitään ja tutustuu itseensä ja esineympäristöönsä spontaanisti ja mielihyvää tuntien. Vähitellen mukaan tulee esinemanipulointia, esimerkiksi tornin rakennusleikissä. Kaksivuotiaasta alkaen tulevat mukaan kuvitteluleikit, joiden viehätys perustuu roolin ottamiseen eli siihen että leikisti on jokin: äiti, hevonen, veturi tai koira. Kuvitteellisissa leikeissä ”leikisti” erottaa leikin oikeasta elämästä. Leikeissä jäljitellään kuitenkin oikean elämän pelisääntöjä. (Karppinen - Puurula - Ruukonen 2000: 28–29.)

4.3 Leikin osallisuuden tukeminen

Kasvattajan tehtävänä on seurata ja arvioida leikkiä sekä tarjota lapsille riittävästi välineitä leikkiin. Leikkivälineet voivat olla myös sellaisia, jotka eivät ole alun perin leikkiin tarkoitettu; esim. pyyhkeet, huovat, tyynyt yms. Tämä antaa tilaa lapsen luovuudelle ja leikkiteemojen kehittymiselle. Erityisesti lapset joilla on kehityksellisiä häiriöitä, tarvitsevat ympäristön joustavaa tukea saadakseen onnistumisen kokemuksia omien osamisolueiden kautta. (Letts ym. 2003: 163)

Leikki antaa lapselle mahdollisuuden harjoitella myös erimielisyyksien selvittelyä. Toisen vahingoittamista tai lyömistä ei kuitenkaan sallita. Kun aikuinen tiedostaa leikin merkityksen lapsen kehitykselle, se auttaa sietämään myös leikin aiheuttamaa hälinää: ääntä ja liikettä. Päämäärätön riehuminen ei kuitenkaan kuulu leikkiin. (Hintikka ym. 2004: 44–45.)

Pienten lasten kohdalla ympäristöllä on suurempi merkitys, koska he saavat leikki-ideat esineistä. Leikkitarvaiden määrän tulee kuitenkin olla kohtuullinen ja loogisesti järjestetty. Iän myötä lapsen omat mielikuvat ohjaavat enemmän leikin kulkua. (Hintikka ym. 2004: 14–31.)

Leikkiympäristöä havainnoimalla voidaan löytää parhaat olosuhteet lapsuuden leikkisyyden (playfulness) tukemiseksi. Tutkimukset ovat todistaneet, että ympäristö voi tukea, estää tai rajoittaa lapsen leikkiä ja leikkisyyttä. Ympäristön merkitys korostuu, kun lapsella on kehitysviivästymiä, fyysisiä, kognitiivisia tai oppimisvaikeuksia. Aikuisen asettuminen lapselle leikkikaveriksi (play partner) vahvistaa lapsen leikkisyyttä ja toimii tukena mahdollistaen lapsen onnistumisen leikissä. (Letts ym. 2003: 173.)

Lapsi kehittyy leikkien. Leikin avulla lapsella on mahdollisuus saavuttaa lähikehityksen vyöhyke, jossa hän omaksuu seuraavan kehitysvaiheen kannalta tarpeellisia taitoja. (Hintikka ym. 2004: 44–45.)

Lapsi rakentaa leikissä itseään ja hahmottaa omaa elämäänsä erilaisten roolien kautta. Myös negatiivisia tunteita lapsi voi käsitellä leikin avulla. Lapsi voi osoittaa tunteitaan esimerkiksi nukelle ja näin rakentaa leikin ohessa tunne-elämäänsä. Kokeillessaan vapaassa leikissä erilaisia rooleja lapsi selkiyttää omia ajatuksiaan. (Hintikka ym. 2004: 14–31.)

Leikin ominaisuudet korostuvat omaehtoisessa leikissä. Aikuiset luovat turvallisen leikkiympäristön lapselle olemalla tarvittaessa lapsen käytettävissä puuttumatta tarpeettomasti lapsen leikkiin. Lapsen leikki voi onnistua hyvinkin erilaisissa ympäristöissä. Esimerkiksi kotileikki onnistuu vaikka metsässä ja sisällä voi leikkiä metsää. (Hintikka ym. 2004: 14–31.)

Omaehtoisessa leikissä lapsilla on mahdollisuus säädellä itse leikin muotoa. Lapset muuntavat arjen tapahtumia omien konkreettisten kokemusten ja elämysten kautta. Omaehtoisessa leikissä lapset saavat toteuttaa omaa leikki-ideaansa.

Yhteisessä leikissä lapsi ei aina voi toteuttaa omaa leikki-ideaa, vaan hänen täytyy sitoutua yhteisen leikin ideointiin ja toteuttamiseen. Lasten eritasoiset leikki-aidot eivät estä yhteistä leikkiä, koska jokaiselle leikkijälle voi löytyä oma rooli. Lapset ovat leikissä usein aktiivisempia kuin muissa arjen toiminnoissa. Arkakin lapsi voi olla aloitteentekijä ja viedä leikki-ideaa eteenpäin hänelle merkityksellisessä leikissä. Sääntöjen kautta leikki kehittää myös lapsen keskittymiskykyä ja itseuria. (Hintikka ym. 2004: 35–51.)

Leikin havainnointi, etenkin päiväkotiympäristössä, on tärkeää. Aikuisen tulee olla perillä lapsen kehityksestä, sillä leikki kertoo lapsen oppimisesta. Koska leikin etenemistä ei voi ennustaa, päiväkodin henkilöstön täytyy olla valmis havainnoimaan leikkiä silloin, kun se on parhaimmillaan. Leikin havainnointia tarvitaan, että voitaisiin nähdä tarvitseeko lapsi erityistä tukea leikissään. Laadukkaan leikin takaamiseksi tarvitaan joskus ryhmäjako ja aikuisen monipuolista ohjausta, joka perustuu lasten antamiin vihjeisiin. Pienilläkin ympäristön muutoksilla ja leikkivälineiden lisäyksillä voidaan edistää lasten aktiivista leikkiä. (Karpinen ym. 2000: 30–31.)

5 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Emme ole löytäneet yhtään tutkimusta, joka olisi kohdentunut kolmevuotiaan leikkiin. Emme löytäneet myöskään tutkimuksia Freinet-pedagogiikan toimivuudesta kolmevuotiaan lapsen osalta. Freinet-pedagogiikan toteuttamista koulumaailmassa on toki tutkittu useammassakin tutkimuksessa. Esimerkiksi Pro Gradu –tutkielmat: Räsänen - Tähkänen, ”Freinet-pedagogiikka osana suomalaista peruskouluopetusta” (Jyväskylän YO, 1997) ja Puustinen, ”Työkasvatus Freinet-pedagogiikassa” (Helsingin YO, 1999).

Helsingin ammattikorkeakoulun Stadian toimintaterapiaopiskelijat Liisa-Maria Sneck ja Tiina Tuovinen ovat tehneet opinnäytetyönsä otsikolla ”Osallistava leikki”. Tässä opinnäytetyössä Sneck ja Tuovinen toteuttivat päiväkodin henkilökunnalle ideapiirin, jossa aiheena oli lapsen leikkiin osallistuminen. Ideapiirit sisälsivät lasten leikkilanteista tehtyjen videoiden tarkastelua ja keskustelua nähdyn pohjalta. Opinnäytetyössä vahvistui käsitys aikuisen merkittävästä roolista hänen tukiessaan lasta osallistumisessa leikkiin. Aikuinen mahdollistaa ja vahvistaa lapsen leikkiin osallistumista omalla esimerkillään, luomalla sopivia leikkiympäristöjä ja järjestämällä riittävästi leikkiaikaa. (Sneck - Tuovinen 2007.)

Toimintaterapeuttiopiskelijat Anna-Maria Kyriopoulos ja Liisa Ohenoja (Helsingin Ammattikorkeakoulu Stadia) ovat tehneet opinnäytetyön otsikolla ”Päiväkoti toimintaympäristönä”. Tässä opinnäytetyössä on tarkasteltu lapsen toimintaan motivoitumista päiväkodin fyysisessä ympäristössä. Toimintaa ja sitä kautta motivaatiota mahdollistavia ja ylläpitäviä tekijöitä päiväkotiryhmän tiloissa havaittiin. Tilojen esteettömyys ja leikkivälineiden toimivuus vahvistavat lapsen omatoimisuutta. Leikkitilojen selkeys ja yhdessä sovittu käyttötarkoitus helpottavat leikkivalintoja. Lasten hyvä toimintaan motivoituminen ilmenee keskittymisenä ja innostuneisuutena. Motivaatiota tukevassa ympäristössä lapsi toimii itsenäisesti ja omatoimisesti saaden onnistumisen kokemuksia. (Kyriopoulos – Ohenoja 2007.)

Helsingin ammattikorkeakoulun Stadian toimintaterapiaopiskelijoiden Mirva Hyvärisen ja Anne Yliluoman opinnäytetyö on otsikoitu: ”Lapsen toiminnallisen osallistumisen tukeminen päiväkotiympäristössä.” Heidän työnsä on tapaustutkimus, jossa tarkastellaan sitä, miten päivähoitohenkilöstön ja toimintaterapeutin yhteistyö edistää lapsen toiminnallista osallistumista päiväkotiryhmässä. Tuloksena todettiin, että aikuisen tuki auttoi lasta luomaan kontaktia toisiin lapsiin. Yhteistyö eri ammattihenkilöiden välillä lisäsi lapsen toimintakykyä. Toimintaterapeutilta saatujen konkreettisten neuvojen avulla päi-

väkotiryhmän aikuiset voivat tukea lapsen osallistumista hänelle haasteellisissa tilanteissa. (Hyvärinen – Yliluoma 2007.)

Metropolia Ammattikorkeakoulun opettaja Anja Sario on tehnyt toimintaterapian Pro Gradu -tutkielman aiheesta ”Haastava leikki lasten toimintaterapiassa”. Tässä tutkimuksessa käsitellään leikin merkitystä ja eri elementtejä toimintaterapiassa.

Tulosten yhteenvetona todetaan, että toimintaterapeutin voimaantuminen mahdollistaa haastavan, terapeuttisen leikin käytön, joka luo mahdollisuudet ja otolliset olosuhteet lapsen voimaantumiseksi. Toimintaterapeutin ja lapsen yhteinen voimaantuminen toteutuu leikin prosessissa ja hyvässä vuorovaikutuksessa. (Sario 2004.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

6.1 *Opinnäytetyön tehtävä*

Opinnäytetyömme lähtökohta on ollut Toivo-hankkeen kautta syntynyt yhteistyö päiväkotiki Mestarin kanssa. Hankkeessa toteutetun ympäristön arvioinnin lisäksi päiväkodin henkilöstö toivoi kolmevuotiaiden lasten suoriutumisen tarkempaa tarkastelua.

Päiväkodin henkilöstön kanssa käytyjen ja omien pohdiskelujemme kautta päädyimme rajaamaan opinnäytetyömme kohteeksi kolmevuotiaan lapsen osallisuuden leikkiin.

Opinnäytetyömme tehtävänä on selvittää, miten kolmevuotiaan lapsen osallisuus leikkiin toteutuu Freinet-pedagogiikkaa toteuttavassa päiväkodissa.

6.2 *Tutkimusmenetelmät*

Tutkimustehtävän ja toimintaympäristön perusteella valitsimme lähestymistavoiksi laadullisen ja toimintatutkimuksen.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan ihmisten välisiä, sosiaalisia merkityksiä: Merkityskokonaisuudet ilmenevät toimintana, ajatuksina, päämäärien asettamisina sekä yhteiskunnan rakenteina. Kerätään ihmisten kokemuksia omasta todellisuudestaan, voidaan tavoittaa myös ihmiselle tärkeitä tapahtumaketjuja ts. oman elämän kulkua. (Vilka 2007: 97.)

Laadullisen tutkimuksen peruskysymys on: Mitä merkityksiä tutkimuksessa tutkitaan?

Tutkimuksen tekijöiden tulee tarkentaa tutkitaanko kokemuksiin vai käsityksiin liittyviä merkityksiä. Käsitys kertoo yhteisön perinteisistä tavoista ajatella, kun taas kokemus on aina omakohtainen. Kokemusta ei voi täysin ymmärtää. Tutkija asettaa omia kysymyksiä ja tulkintoja. Tulkintaongelmat ovat yleisiä. Miksi-kysymys on tärkeä. Ei pyritäkään löytämään ehdotonta totuutta. Tutkimuksen sisältämien tulkintojen avulla saadaan tietoa, jota ei tavoita välittömällä havainnoinnilla. Tutkimuksessa luodaan malleja, ohjeita, toimintaperiaatteita ja kuvauksia tutkittavista asioista. Kolme näkökulmaa tutkimuskohteeseen ovat:

1. Konteksti: kuvataan tutkittavan asian esiintymisympäristö: aika, paikka, sosiaalinen verkosto jne. Lisäksi kuvataan tutkimustilanne.
2. Intentio: Tutkija yrittää löytää, millaisia motiiveja tai tarkoitusperiä tutkittavan ilmaisuun tai tekemiseen liittyy.
3. Prosessi: Tutkimusaikataulu rajaa sen, miten syväälle tutkija pääsee tutkittavassa asiassa. Toki tutkijan taidoilla on myös merkitystä. (Vilkkä 2007: 97–106.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston keruumenetelmiä ovat haastattelut (lomake-, teema-, ja avoin haastattelu), esineet, kuvanauhoitteet, dokumenttiaineistot, päiväkirjat, kirjeet, lehdet ja valokuvat. Emansipatorisuus on tärkeätä: myös tutkittavan ymmärrys tutkittavasta asiasta lisääntyy ja hänelle ”jää jotakin käteen”. (Vilkkä 2007: 100.)

Myös kysymysten oikea muoto on tärkeätä. Haastattelun sijaan voi käyttää myös havainnointia, osallistuvaa havainnointia tai ihmisen tarkkailua tiettyssä tilanteessa ja toiminnassa. (Vilkkä 2007: 97–106.)

Tässä opinnäytetyössämme kontekstilla ja prosessilla on tärkeä osuus. Piilossa olevien motiivien ja tarkoitusperien tarkempaan analyysiin ei työhömmö varattujen resurssien puitteissa ole mahdollisuutta.

Tarkemmaksi lähestymistavaksi valitsimme toimintatutkimuksen. Toimintatutkimus on sekä osallistuvaa että osallistavaa tutkimusta. Siinä pyritään kehittämään olemassa olevaa käytäntöä paremmaksi tai vastaamaan johonkin havaittuun ongelmaan. Sitä voi tehdä yksittäinen työntekijä tai useimmiten koko työyhteisö. Eri osapuolien sitoutuminen on tärkeää. Toimintatutkimuksesta todetaan myös, että se on käytännön läheinen tutkimustapa. Siinä tutkimus ja suunnittelu etenevät yhtä aikaa. Tällöin tutkimuksen tulos tai sovellus on heti ja vaiheittain arvioitavissa. (Metsämuuronen 2008: 29.)

Toimintatutkimus voidaan jakaa kahdeksaan eri vaiheeseen. Lähtökohtana on arkipäivän tilanteesta lähtevän ongelman tunnistaminen, arviointi ja muotoilu. Kun ongelma on tunnistettu, siitä käydään alustava keskustelu ja neuvottelu asiasta kiinnostuneiden osapuolten välillä. Seuraava vaihe on aiemman tutkimuskirjallisuuden etsiminen. Lähtötilanteessa muotoiltua tutkimusongelmaa muokataan ja määritellään uudelleen tarpeen mukaan. Tutkimuksen kulun suunnittelu on seuraava vaihe, myös tutkimuksen arviointi suunnitellaan. Seitsemäs vaihe on uuden projektin käynnistäminen. Lopuksi aineisto tulkintaan ja projektin arvioidaan. (Metsämuuronen 2008: 31–32.)

Kun tarkastelimme oman opinnäytetyömme etenemistä, totesimme, että toimintatutkimus sopii hyvin lähestymistavaksemme. Opinnäytetyömme aihe on poimittu suoraan yhteistyökumppanimme esiin tuomista kehittämistarpeista. Aiheen valinnasta, sen rajaamisesta ja tutkimuskysymyksen muotoilusta kävimme keskustelua useampaan kertaan työelämän edustajien kanssa. Seuraavassa vaiheessa tutustuimme sekä varhaiskasvatuksen että toimintaterapian kirjallisuuteen ja haimme teoriataustaa opinnäytetyöllemme. Tutkimuskysymystä arvioitiin ja tarkennettiin prosessin aikana. Suunnitelimme toteutusta vaihe vaiheelta reflektoiden päiväkodin henkilökunnan kanssa. Aineiston tulkinta ja tehtävämme arviointi on kirjattu tähän raporttiin.

Rajasimme tutkimusympäristöksi Freinet-päiväkotiympäristön. Keskityimme tarkastelemaan sisätilojen toimivuutta ja henkilökunnan ohjauksellista osuutta lapsen leikin osallisuuden tukemisessa. Lasten vanhempien ja kotiympäristön osuus tuli esille vain välillisesti henkilökunnan kautta saatujen taustatietojen muodossa.

6.3 *Aineiston keruu*

Tärkeimmäksi aineiston keruun työvälineeksi valitsimme sekä vapaan että strukturoidun havainnoinnin. Havainnoimme sekä yksittäisiä lapsia leikki-tilanteissa että koko ryhmän toimintaa ensisijaisesti päiväkodin sisätiloissa. Havainnointia teimme lapsen hoitopäivän kuluessa eri aikoina. Pyrimme löytämään monipuolisia ja erilaisia leikkitahtumia (rinnakkaisleikki – yhteisleikki – eri-ikäiset yhdessä – aikuinen mukana/lapset keskenään jne.).

Kolmevuotias ei osaa vielä sanallisesti ilmaista ajatuksiaan ja kokemuksiaan, siksi valitsimme havainnoinnin pääasialliseksi aineiston keruumenetelmäksi. Lasten leikin ak-

tiivisella havainnoinnilla ja leikkitapahtumien tarkalla kirjaamisella saimme koottua aineistoa, jota olemme analysoineet.

Teimme havaintoja fyysisestä ja sosiaalisesta päiväkotiympäristöstä. Ensisijaisesti Toivo-hanketta varten teimme myös lapsen silmien korkeuden tasolla kuvatun videon toimintaympäristöstä. Tämän videon avulla saimme tietoa siitä, miltä ympäristö näyttää pienen kolmivuotiaan lapsen näkökulmasta. Kuvaus tehtiin sisätiloissa silloin, kun lapsia ei ollut paikalla, joten kuvauslupaa vanhemmilta ei tarvittu.

Havainnointiin ja yhteistyötapaamisiin varasimme kokonaisia päiviä. Seurasimme lapsiryhmän toimintaa aamusta iltapäivään ja teimme omia muistiinpanoja ajankäyttöön, vuorovaikutustilanteisiin ja ympäristön toimivuuteen liittyvistä huomioistamme.

Lisäksi käytimme Sorvarit-ryhmän neljän kasvattajan teemahaastattelua. Haastattelun avulla keräsimme lisätietoa kasvattaja-aikuisten ajattelusta ja kokemuksista kohdentuen Freinet-päiväkodin ympäristöön ja leikin ohjauksen vaikutuksiin kolmevuotiaan leikin osallisuuden tukemiseksi.

Aineiston keruussa olemme tehneet työnjakoa keskinäisen sopimuksen mukaisesti. Saatujen tietojen kirjaamisessa käytimme yhteisen työskentelyn lisäksi sähköpostia liitteineen. Lisäksi hyödynsimme Metropolia Ammattikorkeakoulun Tuubi-portaaliin luotua omaa työtilaa dokumenttien säilyttämiseen. Opinnäytetyömme eri vaiheissa hyödynsimme sekä päiväkodin henkilökunnan että Metropolia Ammattikorkeakoulun opettajien asiantuntemusta.

Kirjasimme havaintojamme ja ajatuksiamme myös tutkimuspäiväkirjaan. Keräämämme aineiston analysointia ja reflektointia päiväkodin henkilöstön kanssa teimme lähes koko prosessin ajan.

6.4 Aineiston analyysi

Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin tiettyyn teoriaan. Tutkittava ilmiö määritellään jonkin jo olemassa olevan ilmiön mukaisesti. Aineiston analyysiä ohjaa aikaisemman tiedon perusteella luotu kehys. Teorialähtöisen analyysin taustalla on usein aikaisemman tiedon testaaminen uudessa kontekstissa. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 99.)

Teorialähtöisessä sisällön aineistoanalyysissä pyritään luomaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja selkeässä muodossa, kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Tavoitteena on saada aineistoa, josta voi tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. Aluksi aineisto hajotetaan osiin ja kootaan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 110.)

Tämän opinnäytetyömme aineiston analyysitavaksi valitsimme teorialähtöisen sisällön analyysin. Sen avulla pääsimme syvemmälle kolmevuotiaan lapsen osallisuuden tarkastelussa. Tämän tyyppisen aineiston analyysi auttoi löytämään konkreettisia osatekijöitä lapsilähtöisyyden ja lapsen leikin osallisuuden tukemiseksi.

Aineiston analyysivaiheen aloitimme kirjoittamalla puhtaaksi sekä leikkihavainnoista että haastatteluista tehdyt muistiinpanot. Ympäristötekijöitä analysoidessamme hyödynsimme myös Toivo-hanketta varten, kolmevuotiaan silmien tasolta kuvattua videota. Saadun aineiston pohjalta suoritimme analyysia teorialähtöisesti peilaten materiaalia valittuun teoriataustaan (MOHO) ja sen peruskäsitteisiin. Näistä valitsimme käytettäväksi käsitteet tahto, tottumus, suorituskyky ja ympäristötekijät, jotka jaetaan fyysiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen.

Teimme ensin aineistopohjaisen käsittekartan, jonka avulla kartoitimme leikin osallisuuden liittyviä eri elementtejä. (Liite 1.) Jatkossa etsimme vastausta tutkimuskysymykseemme luokitellen aineistoa kolmevuotiaan lapsen leikkiin osallisuutta edistäviin ja estäviin tekijöihin. (Liite 2.) Seuraavassa vaiheessa luokittelimme aineiston teoriapohjaisten otsikoiden alle.

7 TULOKSET

Seuraavassa olemme luokitelleet sekä omien havaintojemme tulokset että teemahaastattelun kautta saadut kasvattajien ajatukset ja kokemukset teoriapohjan inhimillisen toiminnan mallin käsitteiden mukaisesti lapsen leikin osallisuutta edistäviin ja estäviin tekijöihin. Vertailun helpottamiseksi tulokset esitellään rinnakkain sarakemuodossa.

7.1 Lapsen tahto ja valinta

Edistävät tekijät	Estävät tekijät
<p>Leikkivälineistö on monipuolista ja ne ovat kaikki esillä ja helposti saatavilla. Tämä tukee lapsen omaa valintaa.</p> <p>Omien valintojen tekemisessä kolmevuotiaalta löytyy kyllä omaa tahtoa, mutta valintojen tekemisessä aikuisen tuki auttaa.</p> <p>Yksilöllisissä päätöksissä kuvataulu auttaa leikkivalinnoissa.</p>	<p>Aikuisen tuen ja ohjauksen puute vaikeuttaa valintojen tekoa.</p> <p>Leikinvalintataulun olemassaolo ja käyttö unohtuvat kolmevuotiaalta helposti, ellei aikuinen muistuta ja ohjaa sen käyttöön.</p> <p>Leikkikaverin puute kaventaa leikkivalintoja.</p>

7.2 Lapsen tottumukset

Edistävät tekijät	Estävät tekijät
<p>Pitempään voimassa olleet toimintatavat auttavat lasta luomaan päivittäisiä rutiineja.</p> <p>Isompien ja kokeneempien lasten malli nopeuttaa uusien, pienten tulokkaiden sopeutumista ja onnistuneen leikin toteutumista.</p>	<p>Ryhmätoiminnan vaihtuvat kokoontumispaikat ja aikataulut estävät lapsen rutiinien ja tottumusten syntymistä.</p> <p>Esimerkiksi alkuvuodesta tapahtuneet muutokset ryhmätilojen käytössä ja päivärytmissä vaikeuttivat kolmevuotiaiden rutiinien kehittymistä.</p>

7.3 Lapsen suorituskyky

Edistävät tekijät	Estävät tekijät
<p>Lapsella on mahdollisuus myös valita eri leikkien ja leikkimuotojen (yksin leikki – rinnakkaisleikki – vaihteleva ja yhteisleikki) välillä.</p> <p>Aikuisen tuki leikin vaikeusasteen soveltamisessa ja isompien malli auttavat leikkiin sitoutumisessa ja leikkiteeman kehityksessä.</p> <p>Sekä isompien lasten että aikuisen tuki auttaa 3-vuotiasta toimimaan omalla lähi-kehitysvyöhykkeellensä.</p> <p>Oman roolin löytämisessä (myötäilijä – tasavertainen leikkijä – leikin johtaja) aikuisen tuki auttaa.</p>	<p>Kolmevuotiaan kehitystaso: mielenkiinnon kohteiden ja leikkiteeman tiheä vaihtuminen, usein jo matkalla leikkiin.</p> <p>Kolmevuotiaalla voi olla vielä vähän valmiuksia itsenäisiin päätöksiin.</p> <p>Sääntöleikeissä kolmevuotiaalla on vielä vaikeuksia muistaa sääntöjä ja seurata leikin kulkua.</p> <p>Aikuisen tuen puute estää lapsen leikin kehittymistä.</p> <p>Kielen kehityksen viivästyminen vaikeuttaa leikkikaverin saantia ja estää leikin kehittymistä.</p> <p>Yhteisen kielen puuttuminen maahanmuuttajalasten kanssa hidastaa yhteisen leikin löytymistä.</p> <p>Motoristen taitojen rajallisuus heikentää myös leikin monipuolista kehittymistä.</p>

Esimerkki: Kolme- ja viisivuotiaiden poikien työmiesleikki alkoi rinnakkaisleikkinä. Isompi lapsi näytti konkreettista mallia työkalujen käytöstä ja pienempi toisti perässä. Leikki muuttui yhteisleikiksi ja viisivuotias motivoi pienempää jatkamaan leikkiä silloinkin, kun tämä olisi jo lopettanut. Näin kolmevuotias sai tukea siirtymisessä rinnakkaisleikistä yhteisleikkiin.

7.4 Ympäristö

7.4.1 Sosiaalisen ympäristö

Edistävät tekijät	Estävät tekijät
<p>Kolmevuotias saa luoda kontaktin ensin aikuiseseen ja vasta myöhemmin muihin lapsiin.</p> <p>Kolmevuotias tulee alkuun oman leikkinsä kanssa toisten rinnalle. Vanhemman lapsen mukanaolo parantaa leikin kulkua. Kolmevuotias valitsee valmiin/helpon roolin itselleen vanhempien lasten aloittamassa leikissä.</p> <p>Eri-ikäisten lasten ryhmä edistää vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Isommat lapset toimivat mallina ja tukena pienemmille.</p> <p>Pettymysten hetkellä aikuisen fyysisen läheisyyden ja konkreettisen avun kautta lapsen tunnetasapaino palautuu.</p> <p>Kielellinen ohjaus edistää empatiataitojen oppimista ja omien tunteiden nimeämistä.</p> <p>Aikuisen asettuminen fyysisesti lapsen tasolle ja katsekontakti ovat tärkeitä lyhyissäkin ohjaustilanteissa.</p> <p>Lapsi oppii mallin kautta ja tarvitsee tukea siirtymistilanteissa haasteellisessa ympäristössä.</p> <p>Eriyisesti leikin alussa aikuisen ohjaus on tärkeää.</p>	<p>Kolmevuotiaiden keskinäinen leikki on helpposti pelkkää sähläämistä. Kasvattaja - aikuisen aktiivisen, lasta huomioivan läsnäolon puute heikentää leikin kestoa. Esimerkiksi ryhmän ohjaus tilanteen aikana hoidetaan ”muita juoksevia asioita” tai työntekijöiden välistä raportointia.</p> <p>Kolmevuotiaan pettymykset ovat suuria ja toipuminen vie oman aikansa. Yksin on vaikea päästä pettymysten yli.</p> <p>Leikkitilojen hajanainen sijoittelu vaikeuttaa aikuisen saatavilla oloa, jolloin lapsi voi jäädä vaille tarvitsemaansa tukea leikin etenemisessä.</p> <p>Aikuisen tuen puute vaikeuttaa leikin eri vaiheiden (aloitus – leikin kehittyminen – lopetus) kehittymistä. Leikkiteeman kehittämisessä kolmivuotiaat tarvitsevat paljon aikuisen läsnäoloa ja tukea.</p>

Esimerkki: Kaksi kolmevuotiasta valitsivat palikka- ja eläinleikin. Aikuinen asettui lattiatasolle lasten kanssa. Hän teki ehdotuksia, joista lapset valitsivat innostuen leikistä. Syntyi pitkäkestoinen ja monipuolinen eläintarhaleikki. Kasvattajan aktiivisuus toi uusia elementtejä leikkiin mukaan (esim. kun lapset sanoivat, että tulee yö, aikuinen kävi sammuttamassa kattovalot). Aluksi leikki oli rinnakkaisleikkiä, mutta aikuisen ohjauksessa leikki muuttui yhteisleikiksi. Aikuinen auttoi myös ristiriitatilanteen selvittämisessä. Päävastuu leikin kehittämisestä säilyi koko ajan lapsilla. Aikuinen sopeutui mm. toistuviin leikkitulipaloihin, kun lapsi niin halusi. Toisen lapsen väsyessä ja siirtyessä muualle, innokkaampi lapsi jatkoi leikkiä aikuisen tukemana. Leikin kesto oli yhteensä 45 minuuttia. Opinnäytetyömme otsikko on poimittu tästä leikkitalanteesta.

7.4.2 Fyysinen ympäristö

Edistävät tekijät	Estävät tekijät
<p>Mestarissa on varattu riittävästi aikaa vapaalle leikille, iltapäivän vapaa leikki tapahtuu pääosin ulkona.</p> <p>Vuoden vaihteessa tapahtunut uusi pienryhmäjako on lisännyt mahdollisuutta leikkiin. Muutosten myötä leikille tärkeitä pienryhmätiloja saatiin lisää.</p>	<p>Mestarin tilojen läpinäkyvyys ja yhteiskäyttö vaikeuttavat leikkiin keskittymistä. Yleensäkin tilojen läpinäkyvyys voi aiheuttaa erityisesti aistiyliherkille lapsille ylimääräistä stressiä ja keskittymättömyyttä.</p> <p>Tilojen ”rikkonaisuus”, yhteiset tilat ja aikataulu rajoittavat leikin valintaa ja kestoja. Hajanainen sijoittelu on haasteellinen erityisesti kolmevuotiaille.</p> <p>Leikkitalojen sijoittelu ja päiväjärjestys, esimerkiksi ulkoilu- ja ruokailuaikojen porrastus aiheuttavat usein leikin keston rajoittamista. Tämä haittaa leikkikaaren kehittymistä ja kaventaa lapsen itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta omaan leikkiinsä.</p>

7.4.3 Kulttuurinen ympäristö

Edistävät tekijät	Estävät tekijät
Päiväkoti Mestarin toimintakulttuurissa on paljon leikin osallisuutta tukevia käytäntöjä. Esimerkiksi: leikinvalintataulu, aikuisten lapsilähtöinen ajattelutapa ja ystävällinen ja rauhallinen ilmapiiri.	Monikulttuurisuus ja maahanmuuttaja lasten kielelliset vaikeudet rajoittavat leikin osallisuutta ja erityisesti yhteisen leikin syntymistä ja kehittymistä.

7.5 Tulosten yhteenveto

Leikin osallisuutta estävistä tekijöistä nousee esiin tämän päiväkodin rakennetun ympäristön asettamat haasteet. Tilojen läpinäkyvyys, hajanaisuus ja yhteiskäyttö vaikeuttavat kolmevuotiaan yksittäiseen leikkiin keskittymistä, leikin kestoa ja leikkivalintojen monipuolisuutta. Myös aikuisen ohjauksen ja tuen ajoittainen riittämättömyys vaikeuttaa kolmevuotiaan lapsen turvallisuuden tunnetta ja sitä kautta leikkiin sitoutumista. Itse kolmevuotiaan kehitysvaihe rajoittaa myös leikin monimuotoisuutta ja leikkitaitojen kehittymistä ilman aikuisen ja isompien lasten tukea.

Leikin osallisuutta edistävistä tekijöistä keskeisiä ovat sekä fyysisen että sosiaalisen ympäristön tarjoamat leikin osallisuutta tukevat elementit. Sekä monipuolinen ja saatavilla oleva leikkivälineistö että aikuisten ja isompien lasten tarjoamat mallit ja vuorovaikutussuhteet edistävät kolmevuotiaan leikin kehittymistä ja hänen lähikehitysvyöhykkeelle pääsemistä. Mahdollisuus omiin valintoihin, aikuisen tukeen tarvittaessa ja riittävä leikkiaika ja turvallinen, rajattu leikkiympäristö edistävät kolmevuotiaan osallisuutta omaan leikkiinsä.

8 POHDINTA

Opinnäytetyömme tarkastelun kohteena oleva kolmevuotias lapsi elää siirtymävaihetta monella tasolla. Hän on yleensä toimelias ja kaikesta uudesta kiinnostunut, leikkiväinen ja eläväinen lapsi.

Havaintojemme mukaan Freinet-pedagogiikkaa toteuttavan päiväkodin toiminta ei eroa paljoakaan muiden päiväkotien toiminnasta kolmevuotiaiden osalta. Yhteistyökohteemme, Päiväkoti Mestarin, rakenteelliset ja toiminnalliset ratkaisut ovat haasteita erityisesti pienelle kolmevuotiaalle hänen kehitystasoonsa nähden. Oman ryhmän toimintaympäristön ja reviirin hahmottaminen ei ole helppoa. Muutenkin lyhytjänteistä keskittymistä leikkiin vaikeuttaa ohikulkevien lasten ja aikuisten määrä. Kolmevuotiaan tarve rajata ja rauhoittua omaan leikkiinsä ei välttämättä toteudu parhaalla mahdollisella tavalla tässä päiväkotiympäristössä. Omissa pohdiskeluissamme kyselemme, kuinka paljon tämä lisää pienen kolmevuotiaan stressiä päiväkotipäivän aikana. Riittävän leikkiajan, rauhallisen ja turvallisen leikkiympäristön, lapsen omien valintojen ja monipuolisen leikin mahdollistaminen ovat toki yleisiä haasteita monissa päiväkodeissa.

Jo Toivo-hankkeen aikana meille selvisi, että Freinet-pedagogiikan mukaisesti rakennetun ympäristön ja tilojen käytön suhteen lähes kaikki voitava on jo tehty. Tarvittaisiin rakenteisiin (seinät, ovet, vesipisteet jne.) kohdentuvia muutoksia, jotta eri tilat saataisiin lapsen kannalta toimivampaan käyttöön, erityisesti kolmevuotiaan tarpeita ja leikki-toimintaa ajatellen. Koska samat tilat ovat useamman ryhmän käytössä, se rajoittaa muutosten mahdollisuuksia yhden ryhmän osalta.

Sekä hankkeen että opinnäytetyön aikana keskityimme ensisijaisesti Sorvarit-ryhmän käytössä olevien tilojen tarkasteluun. Havainnointia tehdessämme tarkkailimme eri tilojen käytettävyyttä kolmevuotiaan suoriutumisen ja erityisesti leikin osallisuuden mahdollistamiseksi.

Pienryhmätoiminnalle ja parileikille sopivia nurkkauksia voisi mielestämme entisestään lisätä esimerkiksi välisermien avulla. Tämä lisää lapsen leikin osallisuutta mahdollistamalla oman reviirin rakentamisen ja keskittymisrauhan. Tämä auttaa leikkiin keskittymisessä. Pienryhmien tilantarve tuli osittain huomioitua jo vuoden vaihteessa tapahtuneen uudistetun ryhmäjaon myötä. Pienryhmätoiminta lisääntyi ja tilojen käyttöä tehostettiin lisäämällä pieniä leikkinurkkauksia. Mielestämme myös juhlasalin tehokkaampaa käyttöä voisi mieltä. Kevytrakenteisilla väliseinillä isoa yhtenäistä tilaa voisi rajata useammaksi pienemmäksi tilaksi. Joissakin päiväkodeissa on käytössä toimintamatot, joi-

den avulla lapset voivat rajata itselleen oman toimintaympäristön. Niitä voisi hyödyntää erityisesti isossa salissa. Sorvareiden lepotilan rajaaminen jompaankumpaan päätyyn jättäisi tilaa myös liikuntaleikeille. Salia voisi hyödyntää suurempana tilana myös isomman ja laajemman yhteisleikin toteuttamisessa.

Opinnäytetyötä tehdessämme pohdimme myös kasvattaja-aikuisten roolin keskeistä merkitystä kolmevuotiaan lapsen leikin kehittymisen mahdollistajana. Katsekontaktin merkitystä ei voi korostaa liikaa. Silloin on helpompi myös varmistaa, että viesti on mennyt perille ja lapsi on ymmärtänyt asian. Päiväkodin kiireisessä rytmissä tämä unohtuu aikuiselta helposti. On tärkeää muistaa, että kolmevuotiaan silmien taso kulkee noin metrin aikuisen katsetta alempana.

Olemme pohtineet myös Freinet-pedagogiikkaan liittyvän työpajatoiminnan toteutumista päiväkodissa. Havaintojemme mukaan varsinainen työpajatoiminta jäi varsin vähäiseksi tarkkailujaksomme aikana. Työpajojen käyttöä monipuolisesti voisi lisätä osana Freinet-pedagogiikan ydintä. Kolmevuotiaiden osalta ajatuksemme onkin, että työpajatoiminta tulisi olla lapsen ikätason mukaisesti vaiheistettua ja sovellettua. Toiminnan muoto tulisi olla kolmevuotiaan suorituskyvyn mukaista mahdollistaen myös yksilölliset valinnat. Myös eri työvaiheiden harjoittelu lapsen lähikehitysvyöhykettä hyödyntäen on tärkeää. Työpaja työskentelyssä on hyvä, jos ryhmä on tarpeeksi pieni ja isompien lasten malli on hyödynnettävissä.

Parhaimmillaan sekä Freinet-pedagogiikasta että päiväkotitoiminnan varhaiskasvatussuunnitelmasta nousevat peruseriaatteen tukevat kolmevuotiaan lapsen leikin osallisuutta. Yhteisöllisyyden korostaminen tarjoaa luontevia mahdollisuuksia sekä isompien lasten että koko päiväkotiyhteisön aikuisten antamiin vuorovaikutussuhteisiin, jotka edistävät kolmevuotiaan kokonaisvaltaista kehittymistä. Vapaa itseilmaisuus ja yksilöllisten valintojen mahdollistaminen edistävät myös kolmevuotiaan osallisuutta sekä leikkiin että muuhun toimintaan. Toteutuessaan ajatus siitä, että lapsi ei väsy itselleen merkitykselliseen työhön/toimintaan, edistää lapsen osallisuutta ja toiminnallista identiteettiä.

Tutkimuseettiset peruseriaatteen sisältävät yleisesti sovitut pelisäännöt. Tutkimus toteutetaan kiinteässä yhteistyössä toimeksiantajan, tutkimuskohteen ja kollegojen kanssa. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tiedon hankinta perustetaan oman alan tieteellisen kirjallisuuden tuntemukseen ja muihin asianmukaisiin tietolähteisiin. Myös omat havainnot ja oman tutkimuksen analysointi ovat tärkeitä. Tutkimusmenetelmien, tiedonhankinnan ja tutkimustulosten hyvä hallinta tulee näkyä omassa tutkimuksessa.

Tutkimuksen tuloksen on esitettävä, miten vanhaa tietoa voidaan yhdistellä uudella tavalla tai tuottaa uutta tietoa. (Vilkkä 2005: 30)

Päiväkodin henkilöstön kanssa käymissämme keskusteluissa otimme huomioon nämä eettiset näkökulmat. Keskusteluissa olimme kuuntelevalla ja kyselevällä mielellä alusta lähtien. Sekä aiheen valinnassa että opinnäytetyömme teoriataustaa luodessamme olemme kunnioittaneet heidän toiveitaan. Rajausten tekeminen ja opinnäytetyön suunnittaminen jäi meidän opiskelijoiden tehtäväksi. Tiedottamisessa pyrimme avoimuuteen: esittelimme omat ajatuksemme ja ehdotuksemme päiväkodin työntekijöille ja yhdessä päädyimme niihin valintoihin, joita prosessin aikana tehtiin. Ryhmän kolmevuotiaiden lasten havainnointia varten päiväkodin henkilöstö kysyi suostumukset lasten vanhemmilta.

Teoriatietoa hankkiessamme etsimme lähteitä sekä toimintaterapian että varhaiskasvatuksen kirjallisuudesta, joka oli yhteistyökumppanimme toive. Kirjaamisvaiheessa pyrimme huolellisuuteen lähdemerkinnöissä varmistaen samalla lähteiden luotettavuuden. Kirjallisessa raportissa pidimme huolen myös intimitteettisuojan säilymisestä. Tavoitteenamme oli, että opinnäytetyömme tulokset palvelisivat sekä päiväkotia Mestarin että muiden päiväkotien toiminnan kehittämistä, erityisesti kolmevuotiaiden lasten leikin osallisuuden tukemisessa.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida sillä, että tutkimustulokset on kirjattu yksityiskohtaisesti ja selkeästi. Raportin tulee olla kokonaisuutena selkeä kuvaus tutkitusta ilmiöstä. Luotettavuuteen vaikuttavat myös kollegojen ja tutkimuskohteen antamat arvioivat palautteet. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 138–139.)

Tässä opinnäytetyössämme luotettavuuden arviointia vaikeuttaa se, että kolmevuotiaan lapsen sisäistä maailmaa, hänen ajatuksiaan ja kokemuksiaan oman leikin osallisuuden asteesta on vaikea mitata. Opinnäytetyömme tulokset perustuvat pääosin tekijöiden omiin havaintoihin ja päivähoidon henkilöstön ajatuksiin ja kokemuksiin. Nämä eivät voi koskaan olla täysin objektiivisia. Pyrimme kuitenkin mahdollisimman neutraaliin ja arvioivaan keskusteluun yhteistyökumppanin kanssa. Saadun aineiston luokittelussa pyrimme huolelliseen ja erottelevaan analyysiin. Yritimme löytää erilaisia taustatekijöitä tutkitulle ilmiölle.

Opinnäytetyömme aihe linkittyi vahvasti Toivo-hankkeeseen. Alkuvaiheessa tämä hankaloitti opinnäytetyömme tehtävän kohdentamista ja rajaamista. Vähitellen opinnäyte-

työmme tehtäväksi kiteytyi kolmevuotiaan leikin osallisuuteen vaikuttavien tekijöiden löytäminen ja luokittelu.

Opinnäytetyömme teoriataustan kokoaminen painottui alkuvaiheessa varhaiskasvatuksen kirjallisuuteen. Ajattelimme myös hyödyntää useampaa toimintaterapeutista mallia ja viitekehystä. Prosessin etenemisen ja saamamme ohjauksen myötä päädyimme käyttämään inhimillisen toiminnan mallia ja siitäkin vain leikin kannalta keskeisiä osaluueita.

Lähdeteoksina käytettyjen toimintaterapiakirjallisuuden osuus kasvoi työmme edetessä. Teemahaastattelun kysymykset teimme alun perin psykososiaalisen viitekehysten käsitteitä käyttäen. Analyysivaiheessa totesimme, että pystyimme sijoittamaan saamamme vastausaineiston teemat myös inhimillisen toiminnan mallin käsitteiden alle.

Sekä teoriataustan kokoamista että koko opinnäytetyön prosessia kuvaa se, että alkuvaiheessa kävimme tutkimassa pari sivupolkua, joista saimme joitain aineksia (esim. psykososiaalinen viitekehys), mutta lopulta löytyi pääväylä, joka johti eteenpäin. Varhaiskasvatuksen keskeiset määritelmät leikistä jäivät rinnakkaisväyläksi opinnäytetyömme kokonaisuuteen.

Aineiston keruun valinnoissa harkitsimme alkuvaiheessa vertaisryhmän käyttöä. Resurssien rajallisuuden vuoksi luovuimme tästä ja rajasimme tarkastelun kohteeksi yhden ryhmän kolmevuotiaat lapset. Leikkitalanteiden havainnointi oli alusta alkaen pääasiallinen aineiston keruu tapa. Mielestämme se oli toimiva ratkaisu. Saimme riittävästi arvioitavaa materiaalia.

Aineiston analyysin alkuprosessi oli opinnäytetyömme hankalin vaihe. Aluksi emme löytäneet selkeää tapaa luokitella aineistoa. Tauon jälkeen löytyi vähitellen analyysin runko ja luokittelutapa jolloin opinnäytetyön prosessi vauhdittui.

Saadut tulokset vastasivat pääosin ennakkokäsityksiämme. Koska meillä molemmilla on jo pitkä kokemus varhaiskasvattajana toimimisesta, meillä oli jo paljon tietämystä päivähoiton vahvuuksista ja heikkouksista. Tästä johtuen toimintaterapian näkökulman liittäminen tutkimaamme ilmiöön ei ollutkaan helppoa. Koska yhteistyöpäiväkodissämme ei ollut suoraa yhteyttä toimintaterapeuttiin, tämä osaltaan vaikeutti toimintaterapianäkökulman löytämistä. Prosessin aikana ymmärryksemme toimintaterapian ydinajatuksista leikin osallisuuteen liittyen kuitenkin lisääntyi. Tämä rikastutti omaa ajatteluaamme ja avasi uusia ja hedelmällisiä näkökulmia ennestään tuttuun ilmiöön. Esimer-

kiksi leikin eri elementtien paloittelu ja kirjaaminen käsitekartaksi lisäsi ymmärrystämme leikin keskeisestä merkityksestä kolmevuotiaan lapsen kehityksessä. Jo aiemmin olimme ymmärtäneet leikin merkityksen lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä.

Opinnäytetyömme kautta opimme ymmärtämään, kuinka monella lapsen kehityksen eri alueella leikillä on keskeinen merkitys. Riittävä leikkiaika, aikuisen ja isompien lasten antama tuki sekä turvallinen ympäristö toimivat myös ennaltaehkäisevästi silloin, kun lapsen kehitys on vaarassa viivästyä syystä tai toisesta. Leikin terapeuttisuudesta onkin löydettävissä paljon tutkimusaineistoa. Toivottavasti tämä opinnäytetyömme tuo myös päivähoiton henkilöstölle uusia näkökulmia kolmevuotiaan lapsen leikkiin.

Jos meillä olisi mahdollisuus aloittaa alusta, ottaisimme toimintaterapian näkökulman vahvemmin mukaan alusta alkaen. Myös aineiston keruu vertailuryhmästä olisi ollut mielenkiintoista kokeilla. Jatkossa voisi tehdä vertailevaa tutkimusta siitä, miten leikin osallisuuden tukeminen toteutuu muissa vaihtoehtopedagogiikka toteuttavissa ja ns. tavallisissa päiväkodeissa. Yksi tutkimuksen aihe voisi olla, miten strukturoitu leikinhavainnointi voisi tukea lapsen erityistarpeiden huomioimista.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyömme on ollut antoisa prosessi. Olemme löytäneet uusia näkökulmia sekä päivähoiton rakenteiden että sisällön kehittämiseen. Olemme oppineet myös uusia tapoja käytännön läheiseen tutkimukselliseen työskentelyyn ja asiakokonaisuuksien käsittelyyn ja hallintaan.

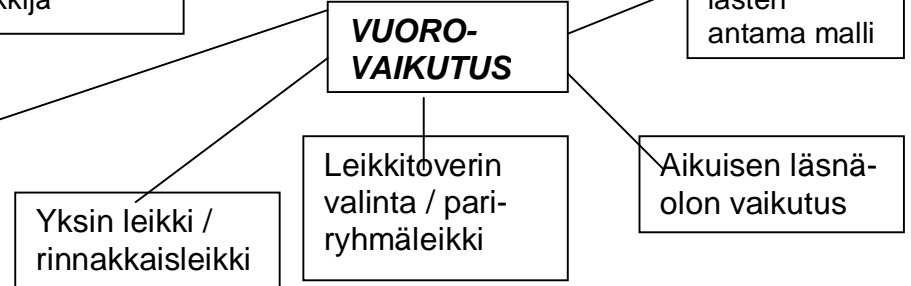
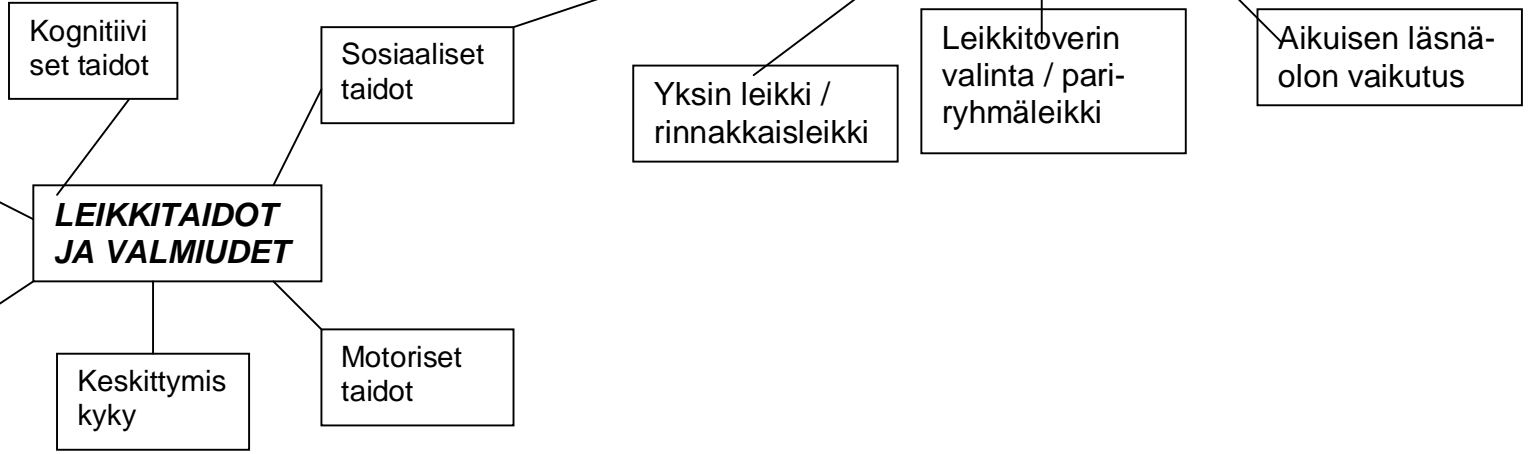
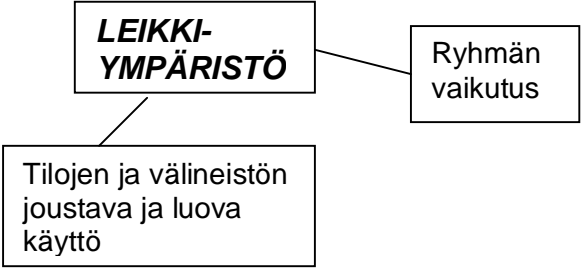
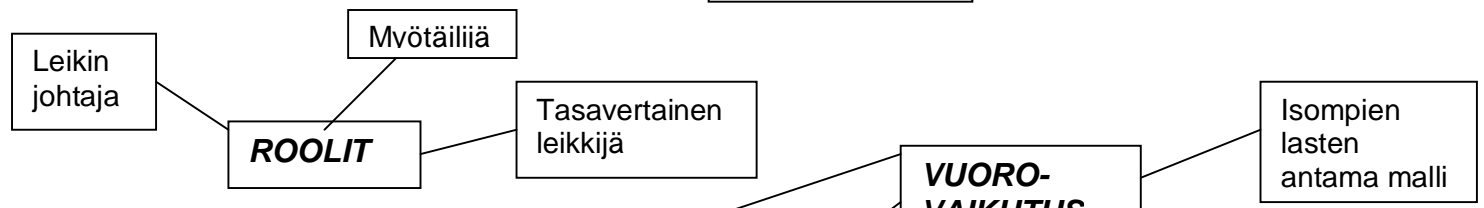
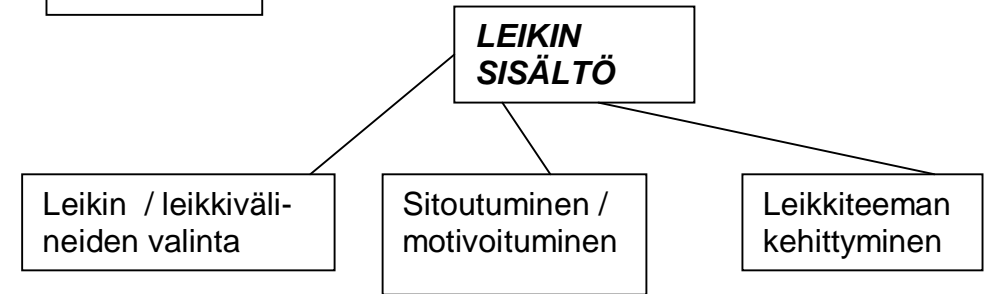
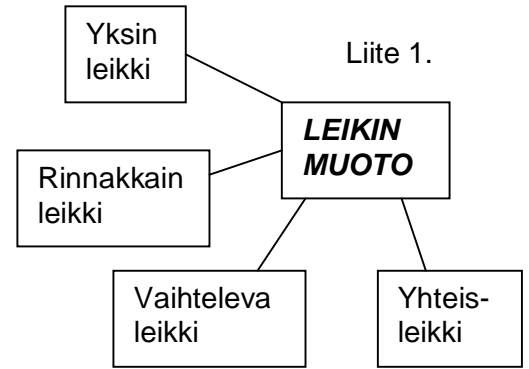
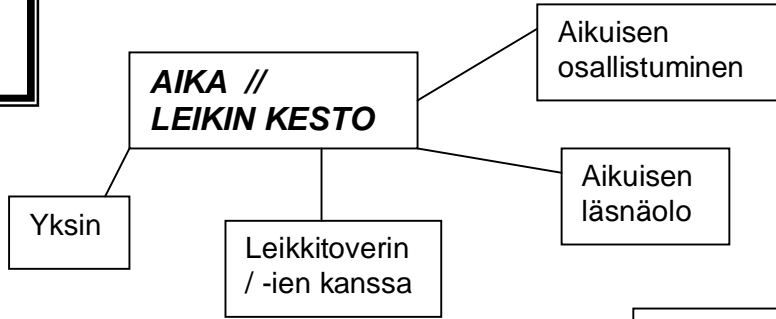
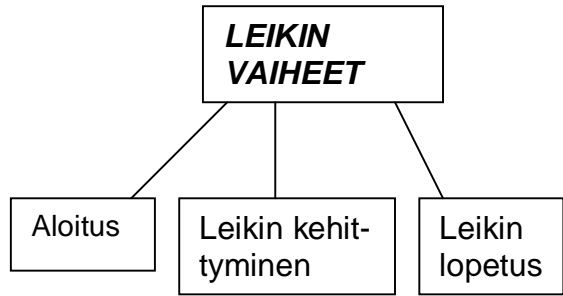
9 LÄHTEET

- Anttila – Eronen – Kallio – Kanninen – Kauppinen – Paavilainen – Salo 2007. Persoona 2. Kehityopsykologia. Helsinki. Edita.
- Case-Smith, Jane. 1998. Pediatric Occupational Therapy and Early Intervention (2.ed.) Boston. Butterworth-Heinemann.
- Elämäkoulu, Livets skola ry. 2009. Verkkodokumentti. <<http://www.elamankoulu.org>>. Luettu 12.10.2009
- Helsingin kaupungin Päiväkotien Mestarin varhaiskasvatussuunnitelma. 2007.
- Hintikka, Maija - Helenius, Aili - Vähänen, Leena 2004. Leikistä totta, Omaehtoisen leikin merkitys. Helsinki. Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajamaa, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Kirjayhtymä Oy.
- Karlsson, Liisa 2005. Yhdessä lasten kanssa. Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisu. Verkkodokumentti. <<http://www.mll.fi/julkaisut>> Luettu 13.10.2009
- Karppinen, Seija - Puurula, Arja - Ruokonen, Inkeri 2000. Elämysten alkupoluilla. Lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen. Helsinki. Oy Finn Lectura Ab.
- Kielhofner, Gary 2008. Model Of Human Occupation. Theory and Application. 4.painos. Philadelphia. Lippincott Williams & Wilkins.
- Kyriopoulos, Anna-Maria – Ohenoja, Liisa 2007: Päiväkotien toimintaympäristönä. Lapsen toimintaan motivoitumisen tarkastelua päiväkodin fyysisessä ympäristössä. Opinnäytetyö. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Sosiaali- ja terveysala. Toimintaterapian koulutusohjelma.
- Letts, Lori – Rigby, Patty – Stewart, Debra (edit.) 2003. Using Environments to Enable Occupational Performance. SLACK Incorporated. Thorfare, NJ, USA.

- Metsämuuronen, Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Jyväskylä. International Methelp Ky.
- Nivala, Elina 2009. Lapsen kokonaisvaltainen osallisuus. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Verkkodokumentti. <http://www.lskl.fi/tiedostot/folder_34/HBUIEQlb.pdf>. Luettu 23.10.2009
- Parham, L.Diane – Fazio, Linda S. 2008. Play in Occupational Therapy for Children. 2.painos. St.Louis. Mosby Elsevier.
- Räsänen, Petteri – Tähkänen, Juha. 1997. Freinet -pedagogiikka osana suomalaista peruskouluopetusta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Sario, Anja 2004. Haastava leikki lasten toimintaterapiassa. Toimintaterapian pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Savolainen, Hanna-Mari 2009. Lasten osallisuus ei ole pelkkää mielipiteiden selvittämistä. Verkkodokumentti. <<http://www.lapsiasia.fi/nyt/tiedotteet/tiedote/view/1398514>>. Luettu 23.10.2009
- Sneck, Liisa-Maria – Tuovinen, Tiina 2007. Osallistava leikki. Ideapiiri toimintaterapian konsultaatiomenetelmänä päiväkodissa. Opinnäytetyö. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Sosiaali- ja terveysala. Toimintaterapian koulutusohjelma.
- Toiminnallinen oppiminen, freinetopetusta Rekolan koulussa. Verkkodokumentti. Päivitetty 21.9.2006. <<http://www.edu.vantaa.fi/rekola/freinet.html>> Luettu 4.1.2009.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 1-4. painos. Helsinki. Tammi.
- Vilka, Hanna 2007. Tutki ja kehitä. 1 – 2. painos. Helsinki. Tammi.

ONT – AINEISTOANALYYSIA
Leikkihavaintojen luokittelua

**3 – VUOTIAAN
LEIKKI**

Esimerkki	Pelkistetyt ilmaisut	Alaluokka	Pääluokka
A. YKSIN LEIKKI ELÄIMILLÄ: 3-vuotias tyttö leikkii yksin puupalikoilla ja isoilla eläimillä tutussa ryhmätilassa	Leikkii tutussa tilassa Ikätasoinen välineistö	Leikkiympäristö - sekä fyysinen että sosiaalinen	OSALLISUUTTA EDISTÄVÄT TEKIJÄT
Kokeili asettaa eläintä hyllyn reunalle. Yritti saada isoa eläintä pienestä puuovesta sisään.	Lapsi harjoittelee motorisia valmiuksiaan; kokeilua ja tutkimista	Leikkitaidot ja valmiudet	
Lapsi keskeyttää leikin, kun jaa seuraamaan ohikulkevia aikuisia ja lapsia	Leikki keskeytyy, kun tulee ohikulkijoita	Leikin kesto	OSALLISUUTTA HAITTAAVAT
B. PARILEIKKI TYÖVÄLINEILLÄ:			
3- ja 5-vuotiaat pojat leikkivät yhdessä työmieisleikkiä rajatussa leikkiympäristössä (aikuinen samassa tilassa lasten käytävissä)	Leikkii isomman kaverin kanssa Rajattu ympäristö Isompi antoi mallia ja tukea Aikuinen osallistui leikkiteeman kehittelyyn keskustellen	Vuorovaikutus Leikkiympäristö Vuorovaikutus Leikin sisältö	EDISTÄVÄT TEKIJÄT
C. KAHDEN 3-VUOTIAAN YHTEISLEIKKI			
3-vuotiaat tyttö ja poika leikkivät kotileikinurkassa roolileikkiä rinnakkain leikkinä ja välillä leikitapahtumat kohtasivat toisensa	Leikki kotileikinurkassa Leikki laajeni lähiympäristöön Rinnakkais- yhteisleikki	Leikki ympäristö (tuttu) - tilan käyttö Vuorovaikutus / Roolit	EDISTÄVÄT TEKIJÄT
Aikuisen kehotuksesta leikki lopetettiin yhdessä siivoten	Leikin lopetus aikuisen aikataulun mukaan	Leikin kesto	HAITTAAVAT TEKIJÄT
D. KAKSI 3-VUOTIASTA + AIKUINEN			
3-vuotiaat tyttö ja poika ja kasvattaja-aikuinen	Kahden 3-vuot. lapsen ja aikuisen yhteisleikki	Vuorovaikutus	EDISTÄVÄT TEKIJÄT
Leikkivät yhdessä lasten valitsemaa eläintarhaleikkiä rakennuspalikoilla ja eri kokoisilla muovieläimillä. Ristiriitatilanteissa aikuinen auttoi löytämään sovun ja leikin jatkuminen mahdollistui	Eläintarhaleikki Yhteisleikki rakennuspalikoilla ja muovieläimillä Aikuinen auttoi ristiriitatilanteessa	Leikin muoto Leikin sisältö Vuorovaikutus Leikin vaiheet	